

Antea Group Archeologie 2014/45
Archeologisch bureauonderzoek Kasteeltuin
Zevenbergen

projectnr. 267290
revisie 00
29 mei 2014

auteurs

H.J.L.C. Koopmanschap
T. van Bostelen

Opdrachtgever

Gemeente Moerdijk
Postbus 4
4760 AA Zevenbergen

datum vrijgave	beschrijving revisie 00	goedkeuring	vrijgave
29 mei 2014	concept	G. Sophie	H.J.L.C. Koopmanschap

Colofon

Titel: Antea Group Archeologie 2014/45.
Archeologisch bureauonderzoek Kasteeltuin Zevenbergen
Auteurs: H.J.L.C. Koopmanschap, T. van Bostelen

ISSN: 1570-6273

© Antea Nederland B.V.
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Disclaimer

Antea Group aanvaardt op generlei wijze aansprakelijkheid voor schade welke voortvloeit uit beslissingen genomen op basis van de resultaten van archeologisch (voor)onderzoek.

Inhoud

Blz.

	Administratieve gegevens	4
	Samenvatting.....	5
1	Inleiding	7
2	Beschrijving onderzoekslocatie	9
2.1	Begrenzing onderzoeks- en plangebied	9
2.2	Huidig en toekomstig gebruik	9
2.3	Landschappelijke situatie	10
2.3.1	Historische situatie en mogelijke verstoringen	12
2.4	Historische afbeeldingen van het kasteelterrein.....	15
2.5	Bekende waarden.....	19
2.5.1	Archeologische waarden	19
2.5.2	Ondergrondse bouwhistorische waarden	21
2.6	Archeologische verwachting	21
2.6.1	Gespecificeerde archeologische verwachting	23
2.7	Conclusies en advies voor vervolgonderzoek.....	23
3	Grondradaronderzoek.....	25
4	Booronderzoek	25
4.1	Doel- en vraagstelling	25
4.2	Onderzoeksopzet en werkwijze	26
4.3	Resultaten	26
4.3.1	Bodemopbouw	27
4.3.2	Archeologie	28
5	Conclusies en aanbevelingen	29
5.1	Conclusies.....	29
	Literatuur en geraadpleegde bronnen	31

Bijlagen

1	Archeologische perioden
2	AMZ-cyclus
3	Boorprofielen
4	Noord-Zuid profiel

Kaarten

267920-ARCHIS	IKAW, AMK-terreinen, Waarnemingen en Onderzoeken uit ARCHIS
267920-S1	Situatiekaart met locatie boringen
267920-S2	Voorstel bescherming en vervolgonderzoek

Administratieve gegevens

AG Projectnummer 267920

OM-nummer 60822

Provincie Noord-Brabant

Gemeente Moerdijk

Plaats Zevenbergen

Toponiem Kasteeltuin

Kaartblad 44C

Coördinaten 100978/406335 101046/406367

101039/406218 101105/406261

Kadaster nvt

Opdrachtgever Gemeente Moerdijk

Uitvoerder Antea Group

Datum uitvoering maart 2014

Projectteam G. Sophie (projectleider)

H.J.L.C. Koopmanschap (senior KNA-archeoloog)

T. van Bostelen

Bevoegd gezag Gemeente Moerdijk

adviseur bevoegd gezag Regio West-Brabant

Beheer documentatie Antea Group

Vondstdepot n.v.t.

Afbeelding 1. Locatie plangebied in rood kader

(Topografische Kaart 1:25.000 (niet op schaal), © Topografische Dienst Kadaster, Emmen)

Samenvatting

PM

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Moerdijk heeft Antea Group Nederland BV (hierna Antea Group) een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied "Kasteeltuin" in de kern Zevenbergen (gemeente Moerdijk). Het archeologisch onderzoek maakt onderdeel uit van de ruimtelijke procedure teneinde te komen tot een revitalisering van het centrum van de kern Zevenbergen. De herinrichting van het plangebied Kasteeltuin is hierin een eerste stap.

Ten einde conform landelijke wetgeving en gemeentelijk beleid tijdig aandacht te besteden aan het aspect archeologie binnen voorgenoemde ruimtelijke ontwikkeling heeft de gemeente Moerdijk opdracht gegeven te starten met een archeologisch bureauonderzoek. Dit zodat het onderdeel archeologie niet alleen kan worden meegewogen in verdere besluitvorming maar ook zodat eventueel in de ondergrond aanwezige resten ingepast kunnen worden zodat vervolgonderzoek voorkomen wordt en een behoud in situ kan plaatsvinden.

Het doel van het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Waar kunnen we wat verwachten? Voor het opstellen van een dergelijke verwachting wordt gebruik gemaakt van reeds bekende archeologische waarnemingen, historische kaarten, bodemkundige gegevens en informatie over de landschappelijke situatie. Een gespecificeerde verwachting gaat in op de mogelijke aanwezigheid, het karakter, de omvang, datering en eventuele (mate van) verstoring van archeologische waarden binnen het plangebied.

Dit bureauonderzoek uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2.

2 Beschrijving onderzoekslocatie

2.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied

Het plangebied ligt in het zuiden van de kern van Zevenbergen, ten zuiden van de gedempte haven en direct achter het kerkgebouw aan de Doelstraat. Het plangebied wordt aan de noordzijde begrensd door de Doelstraat en in het zuiden door de Neerhofstraat. Aan de westzijde bestaat de begrenzing uit perceelsgrenzen en aan de oostzijde uit de perceelsgrenzen van de achtertuinen van de bebouwing langs de stationsstraat. Het plangebied heeft een oppervlakte van circa 1,2 hectare.

Abbeelding 2: een luchtfoto van het plangebied (bron: Google-Earth).

2.2 Huidig en toekomstig gebruik

Huidig gebruik plangebied

In de huidige situatie bestaat het deels uit grasland en is het deels bebouwd.

Consequenties toekomstig gebruik

De gemeente Moerdijk is voornemens om te komen tot een herinrichting van het gebied. Op dit moment is de planvorming omtrent de feitelijke fysieke inrichting van het terrein nog niet bekend, evenmin de diepgang van eventuele bodemingrepen. Het ligt in de lijn van verwachtingen dat de bodemingrepen worden aangepast op de uiteindelijke resultaten van onderhavig archeologisch onderzoek. Dit op basis van een besluit van de gemeente Moerdijk als bevoegde overheid betreffende het aspect archeologie.

Afbeelding 3: de ruimtelijke verbeelding van het plangebied (wordt nog vervangen).

2.3 Landschappelijke situatie

Geologie

Het onderzoeksgebied ligt in het holocene zeekleigebied nabij de overgang naar de pleistocene zandgronden. De diepere ondergrond bestaat uit dekzanden die dateren uit de laatste ijstijd, het Weichselien, en behoren tot de Formatie van Boxtel. Het materiaal van deze formatie is van eolische en fluvioperiglaciale oorsprong. Gedurende het Midden-Weichselien (ook wel Pleniglaciaal genoemd) heerste er een periglaciaal klimaat en was de vegetatie schaars, waardoor op grote schaal verstuiwingen konden optreden. Hierbij werd het aanwezige zand door de wind opgenomen en elders weer afgezet in de vorm van dekzand.

Als gevolg van een warmer wordende klimaat aan het begin van het Holoceen steeg de zeespiegel. Door de met de zeespiegelstijging samenhangende stijging van het grondwater vormde zich veen op het pleistocene landschap (Basisveen Laag, Nieuwkoop Formatie). Dit gebeurde eerst in de lagere delen van het landschap en naarmate het grondwater verder steeg, later ook in de hogere delen van het landschap. De Basisveen Laag is, voor zover niet geërodeerd, sterk samengeperst enkele decimeters dik.

Terwijl in het Atlanticum de zee vanuit het westen het veen overstroomde en zeeklei werd afgezet, bleef het gebied ten zuiden van de lijn Steenberg, Oud-Gastel, Oudenbosch en Hoeven buiten de mariene invloedssfeer en kon het veen zich ongestoord verder ontwikkelen. Aan het begin van het Subboreaam nam de mariene invloed af door de vorming van een schoorwal langs de kust.

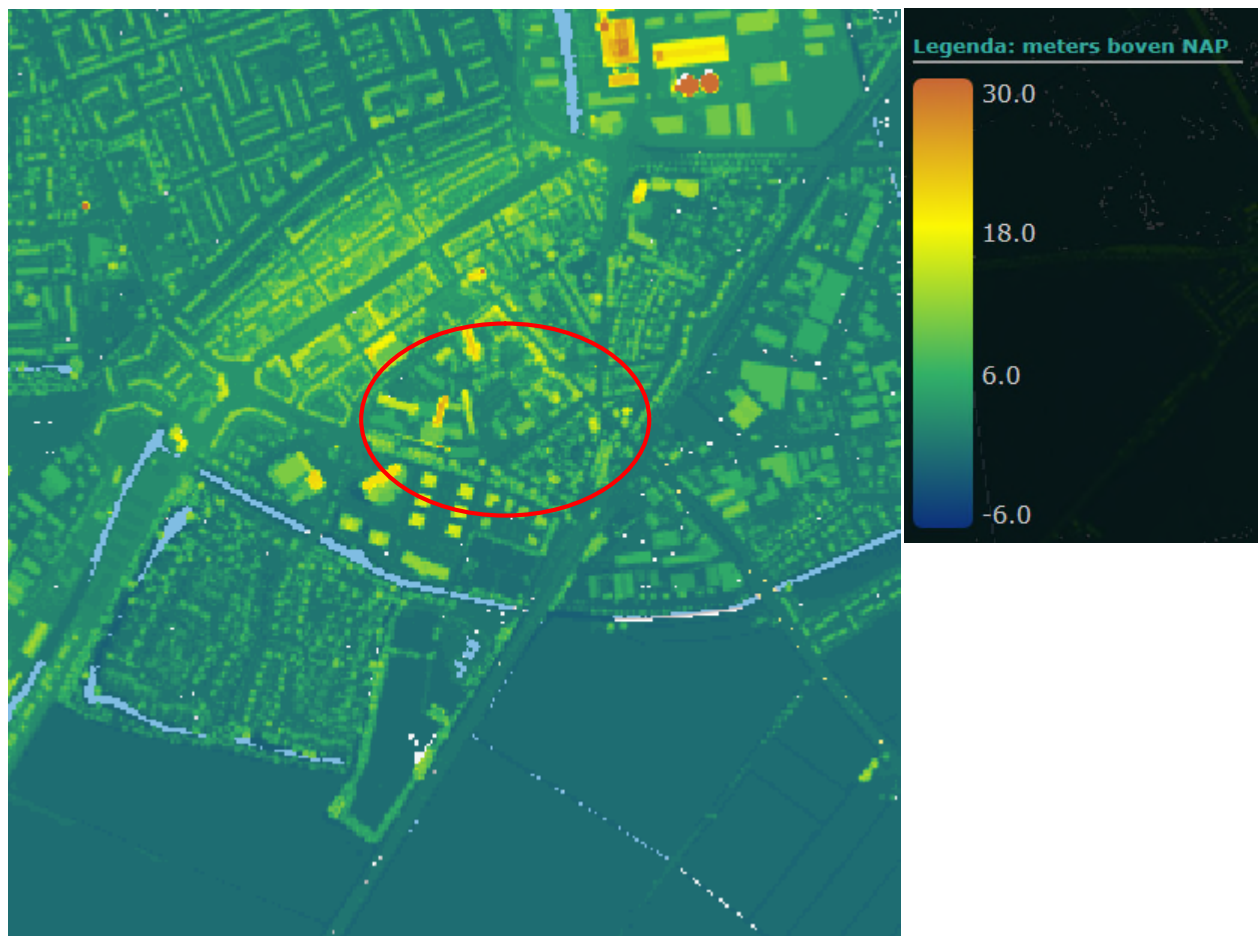
Het veen breidde zich uit en overdekte de zeekleiafzettingen. Dit veen wordt gerekend tot het Hollandveen Laagpakket binnen de Nieuwkoop Formatie. Het veengebied werd in het westen begrensd door de rivier de Schelde die ten zuiden van het huidige eiland Tholen naar het westen afboog. De Striene, een zijtak van de Schelde, die dwars door het huidige eiland Tholen naar het noorden stroomde en in de Maas uitmondde, vormde de andere begrenzing. Ten noorden werd het gebied

begrensd door de Maas, waarin ook de voornaamste Rijntak, de Merwede, uitmondde. Door het veengebied stroomde verschillende waterlopen, waarvan de Vliet, de Dintel en de Mark de voornaamste waren. Vooral de Mark was waarschijnlijk voor Zevenbergen al vanaf het pleistoceen van belang, al is de exacte loop ervan nog een punt van discussie¹. De veenvorming begon met rietgroei gevolgd door broekveen in een voedselrijk (eutroof) milieu. Daarna ontstond in een voedselarm milieu een mesotrofe vegetatie (zeggen, waterdrieblad), die op haar beurt weer plaats maakte voor een geheel op regenwater aangewezen plantengroei, waarin het veenmos domineerde.

Afgezien van enkele regionale onderbrekingen tijdens het Subboreaal, kwam in het Subatlanticum definitief een einde aan de veengroei. Het veen raakte overstroomd door brak of zout water. Hierbij ontstonden verschillende getijdegeulen en -kreeken, van waaruit het veen en soms zelfs het pleistocene dekzand werd aangetast en bedekt met zeeklei. In de Late Middeleeuwen ontstonden ten westen van het onderzoeksgebied verschillende zeegaten, de Grevelingen, het Volkerak, het Haringvliet en het Hollandsch Diep. In deze perioden zorgden zowel de agrarische ontginning van het veen maar vooral de turfwinning en de selnering voor een aanzienlijke maaiveld daling². Hierdoor kreeg de zee steeds meer toegang tot het gebied. Verschillende stormvloeden zorgden voor veel landverlies.

Geomorfologie en AHN

Op de geomorfologische kaart in Archis2 is het plangebied niet gekarteerd omdat het gelegen is binnen de bebouwde kom van Zevenbergen. Extrapolatie van de wel gekarteerde zones nabij het plangebied leidt tot de conclusie dat er in het plangebied mogelijk sprake is van een getij-inversierug (3K33), of een vlakte van getijafzettingen (2M35).

Afbeelding 3. AHN van het plangebied (noordgeoriënteerd) (www.ahn.nl)

¹ Groot et al. 2013

² Leenders 1989

Op de AHN is duidelijk te zien dat het kasteelterrein landschappelijk onderdeel uitmaakt van een soortgelijk gebied als de rest van de bebouwde kern van Zevenbergen. De hoogste pieken komen rondom de gedempte haven voor. Deze pieken worden daarbij gevormd door de bebouwing rondom de haven. Op basis van het AHN-beeld blijkt het plangebied als onderdeel van de historische stadskern van Zevenbergen in een relatief nat en laag gebied ligt. De gemiddelde hoogte ten opzichte van NAP is 1.01+ meter.

Bodem en grondwater

Op de bodemkaart in Archis2 is het plangebied ook niet gekarteerd omdat het gelegen is binnen de bebouwde kom van Zevenbergen. Extrapolatie van de bodemgegevens uit de omgeving leidt tot de veronderstelling dat er in het plangebied sprake is van een getijdeoeverwal te midden van een vlakte van getijdeaafzettingen. Niet uitgesloten kan worden dat het kasteelterrein op de flank van de getijdeoeverwal ligt en de laatmiddeleeuwse haven in het overgangsgebied naar de getijdeaafzettingen.

2.3.1 Historische situatie en mogelijke verstoringen

Historisch kader

Voor de historische situatie binnen dit rapport is ervoor gekozen in te zoomen op het kasteelterrein van Zevenbergen.³ Voor een breder verhaal omtrent de bewonings- en ontwikkelingsgeschiedenis van de kern Zevenbergen wordt vooralsnog verwezen naar het rapport behorend bij de gemeentelijke erfgoedkaart.⁴

Verondersteld mag worden dat al er voor de dertiende eeuw enige bewoning plaats moet hebben gehad ter plaatse van het latere Zevenbergen. Leenders heeft in 1996 overtuigend betoogd dat gedurende de dertiende eeuw de turfwinning in dit deel van West-Brabant weliswaar op gang kwam maar dat dit zeker niet de eerste ontginningsactiviteiten betrof.⁵ Aan de grote ontginningsgolf van de late dertiende eeuw gaat een geheel van ontginning vooraf op jacht naar nieuwe landbouwgronden. Op basis van de nu bekende archeologische en historische gegevens is voor het latere Zevenbergen niet duidelijk of het gebied van de latere stad al voor de dertiende eeuw bewoond was of dat de nederzetting op haar huidige plaats hier in de dertiende eeuw is begonnen.

De kern van deze nederzetting zal hebben bestaan uit een haven met een (nog) onbekende omvang en een allodiaal goed van de heren van Zevenbergen. In deze heren van Zevenbergen moeten we waarschijnlijk de lokale *locatores* zien die aan het hoofd hebben gestaan van de lokale veenontginningen. Vanaf de dertiende eeuw is er in dit gedeelte van West-Brabant een duidelijke ontginningsgolf zichtbaar, vooral geïnitieerd vanuit het graafschap Holland. Diverse adellijke families, afkomstig uit kort daarvoor verdrongen gebieden rondom het huidige Strijen, trokken naar het land van Breda om (opnieuw) fortuin te maken. Het meest bekende voorbeeld van een dergelijk edelman was Willem van Strijen. Deze vestigt zich vanaf 1289 op een nieuw kasteel onder Oosterhout. Verondersteld mag worden dat de heren van Zevenbergen een vergelijkbare oorsprong hebben gehad al. Daarbij moet worden opgemerkt dat de kern van het bezit van Van Strijen in Oosterhout geen allodiaal goed was, daar waar dit in Zevenbergen tot 1338 wel het geval was. In 1338 draagt toenmalig heer van Zevenbergen Heer Hugeman van Zevenbergen zijn bezit op aan de graaf van Holland om het daarna direct weer in leen terug te ontvangen.⁶

Verschijningsvorm van de gebouwen

Conform het advies van de Regio West-Brabant is er in het bureauonderzoek expliciet gekeken naar hetgeen op dit moment bekend is over de verschijningsvorm van het kasteelterrein. Het blijkt dat vooral de studie van Delahaye zich hiervoor leent.⁷ Het gebruik van publicaties van Delahaye kan daarbij

³ zoals ook telefonisch is overlegd met mevr. drs. F. Timmermans van de Regio West-Brabant

⁴ Groot e.a., 2013.

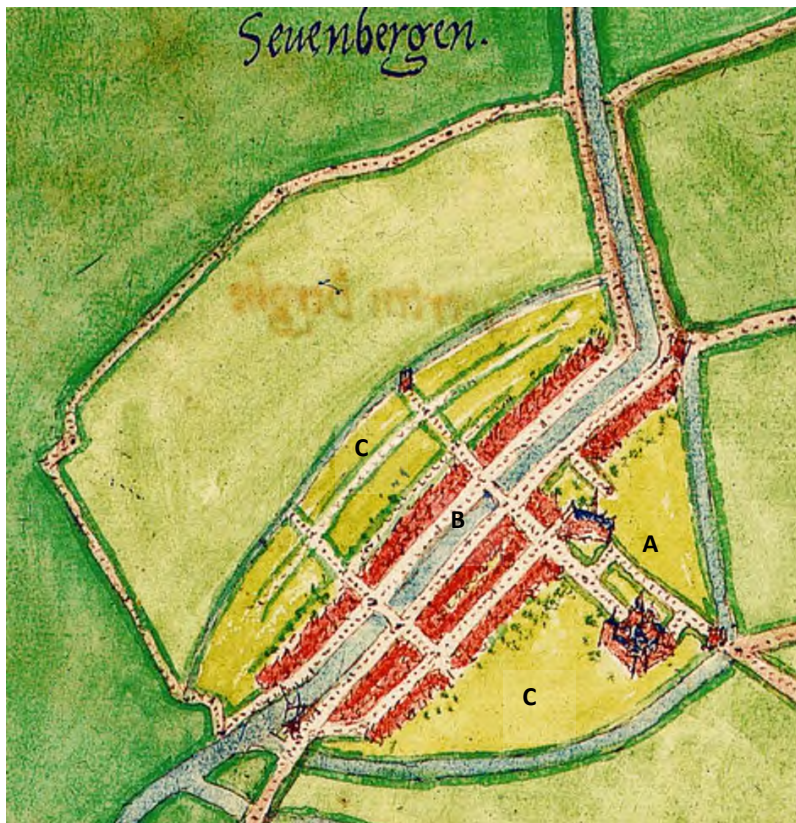
⁵ Leenders, blz 445.

⁶ Delahaye, 1979, blz. 337.

⁷ Delahaye 1979.

overigens niet zomaar. We hebben in dit kader gemeend dat de door hem weergegeven gebeurtenissen direct uit de archiefstukken naar voren zijn gekomen en dat het daarom dus om primaire gegevens gaat.

Uit het artikel van Delahaye lezen we dat het kasteelterrein gedurende de veertiende eeuw in ieder geval een zaal en twee bruggen bevat.⁸ Verondersteld kan worden dat de donjon toen ook reeds heeft bestaan. Hieruit komt het type van een compact zaalbouw kasteel naar voren waarbij op het hoofdcomplex in ieder geval een losstaande donjon staat (al dan niet opgenomen in een weermuur) en een zaalbouw voor representatieve doeleinden. De aanwezigheid van twee bruggen doet vermoeden dat het hoofdcomplex gelegen was in een gracht maar dat er ook sprake is geweest van een voorburch. De tweede brug vormde daarbij dan de verbinding tussen de voorburch en de neerhof aan de kant van de stad.

Afbeelding 4: de kaart van Van Deventer uit het midden van de zestiende eeuw. A= kasteelterrein als kern van het allodiaal goed; B= de havenzone; C=uitbreidingszones binnen de stedelijke ommuring.

Gedurende de vijftiende eeuw kruipt het kasteel door het oog van de naald. Philips van Bourgondië besluit als represaille voor het hem tegenwerken de stad Zevenbergen haar muren af te nemen maar laat het kasteel ongemoeid.⁹ Anders dan Delahaye veronderstelt geeft de kaart van Van Deventer aanleiding om te veronderstellen dat de hertog de stadspoorten heeft ontzien en alleen de muren heeft laten slopen. In de vijftiende eeuw komen we overigens de eerste vermelding van de neerhof van het kasteel van Zevenbergen tegen.

Vanaf 1500 worden voorbereidingen getroffen voor onderhouds- en verbouwingswerkzaamheden op het kasteelterrein.¹⁰ De toenmalige heer en vrouwe van Zevenbergen waren hiervoor de initiatiefnemers. Een dergelijke actie is niet opmerkelijk maar voor West-Brabant wel enigszins laat. De werkzaamheden omvatten onder andere de sloop en herbouw van het bovenste deel van de Lobbe, hetgeen kennelijk de donjon betreft. Het ligt voor de hand dat de donjon, die tot dan toe vooral een

⁸ Delahaye, 1979, blz. 338.

⁹ idem.

¹⁰ voor dit en volgend zie: Delahaye 1979, blz. 340-350.

woonfunctie zal hebben gekend, hierbij is voorzien van de vier arkeltorentjes en meer en meer een representatieve functie zal hebben gekregen. De heer van Zevenbergen zal zijn verblijven in de nieuwe en meer moderne nieuwbouw op het kasteel hebben gehuisvest. Een dergelijke modernisering van een laatmiddeleeuws kasteelterrein waarbij de gebruiker eerder nieuwe verblijven optrekt dan oude verblijven nogmaals bij de tijd te brengen kennen we ook van andere kasteelterreinen. In de vroege vijftiende eeuw trekt bijvoorbeeld gravin Jacoba van Beieren op kasteel Teylingen een nieuw kasteel op de voorburcht op, naast het hoofdcomplex dat bestaat uit een zaalbouw met ringburcht.

Door de werkzaamheden op het kasteelterrein komen we verschillende elementen van het terrein in de historische bronnen tegen. De Lobbe is al genoemd maar verder liggen er op het terrein het Duvestein, een poorttoren, een grote zaal en een gevangenpoort met sluis. In deze laatste kunnen we waarschijnlijk een laagbouw zien waarin aan het einde van de vijftiende eeuw een sluis werd gerealiseerd. Dergelijke sluizen bij kasteelterreinen komen we vaker tegen en meestal dienen de sluizen om het waterniveau in de grachten te kunnen regelen. Op de neerhof komen we in deze periode ook voor het eerst het huis Luchtenburg tegen. Vermoedelijk gaat het om de hoeve op de neerhof van waaruit de heer van Zevenbergen van oudher de pachtopbrengsten opsloeg en verwerkte en van waaruit zijn landgoederen werden beheerd. In 1511 werd het dak vervangen door dakpannen, al lezen we bij Delahaye niet of het voorheen met riet of met dakleien gedekt was. Het kasteel moet in haar nieuwe verschijningsvorm diverse kamers hebben gehad aangezien in 1541 niet minder dan negen afzonderlijke schouwen geveegd moesten worden.

In 1562 vinden op gezag van Jean de Ligne en Magaretha van der Marck als heer en vrouwe van Zevenbergen opnieuw verbouwingen plaats. Deze zullen niet zo omvangrijk zijn geweest als de werkzaamheden eerder deze eeuw maar zullen mogelijk vooral betrekking hebben gehad op onderhoud op het kasteelterrein. Wel leren we uit de bronnen dat het kasteelterrein in deze periode in ieder geval ook de beschikking had over een grote en een kleine boomgaard nabij het kasteel. In 1570 is er opnieuw onderhoud nodig en kapt men wat muurwerk weg rondom de valbrug. Dit was kennelijk noodzakelijk geworden omdat deze klemde.

Verval

Aan het einde van de zestiende eeuw begint het verval van het kasteelterrein. Dit enerzijds als gevolg van krijgshandelingen samenhangend met de Tachtigjarige oorlog en anderzijds als gevolg van een steeds minder vaak in Zevenbergen residerende heer van Zevenbergen. In 1573 wordt het kasteel door Geuzen in brand gestoken waarbij de hoofdburcht compleet zou zijn uitgebrand.¹¹ Vanaf 1597 wordt een begin gemaakt met het herstel van de schade uit 1573. Dit roept tegelijkertijd twee vragen op: is het gehele hoofdcomplex dan ook daadwerkelijk uitgebrand aangezien een herstel van de gehele hoofdburcht een aanzienlijke investering zal hebben gevraagd? En: heeft men de gehele hoofdburcht willen herstellen of alleen een deel van de verblijfgebouwen? Uit de rekening komt naar voren dat het herstel grootst in aangepakt en er onder andere nieuwe vloeren en daken werden gemaakt. Ook het huis Luchtenburg werd tegelijkertijd hersteld. De werkzaamheden worden kort daarna voltooid maar tegelijkertijd spreekt Delahaye van het laatste verval in 1606 nadat een storm grote vernielingen heeft aangericht op het kasteelterrein. Het geheel aan historische gegevens overziend is het gerechtvaardigd om te veronderstellen dat het onderhoud vanaf 1597 beperkt is geweest tot het overleiden van de gebouwen en dat mogelijk alleen een klein deel van het kasteel mogelijk weer bewoonbaar is gemaakt.

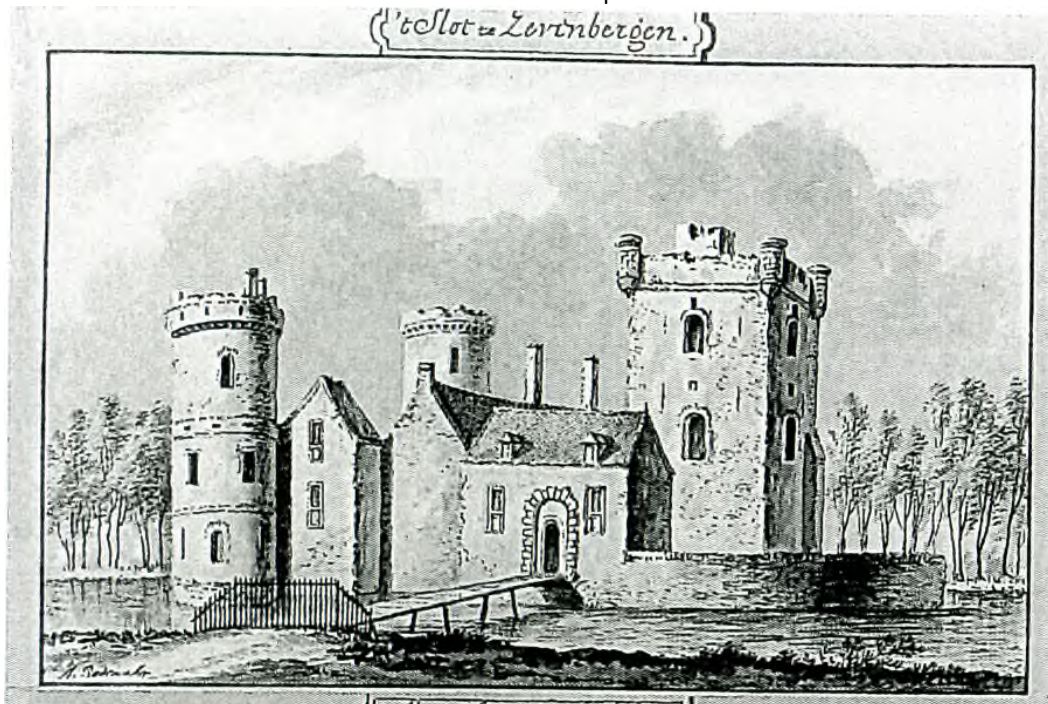
Met lapmiddelen tracht men de gebouwen te behouden en verzoeken tot sloop worden diverse keren van de hand gewezen. Uiteindelijk komt er in 1728 akkoord voor de sloop maar ook deze wordt nog enige tijd getraineed. Wanneer echter in 1729 een deel van de Lobbetoren instort wordt de sloop acuut en voortvarend ter hand genomen. Als de situatie op de negentiende eeuwse kaarten correct is, dan is de sloop grondig aangepakt en zijn niet alleen de muren boven maaiveld gesloopt maar zijn ook de grachten tegelijkertijd gedempt. Over de diepgang van de sloop zijn we niet geïnformeerd op basis van de historische gegevens.

¹¹ Delahaye 1979, blz. 346.

2.4 Historische afbeeldingen van het kasteelterrein

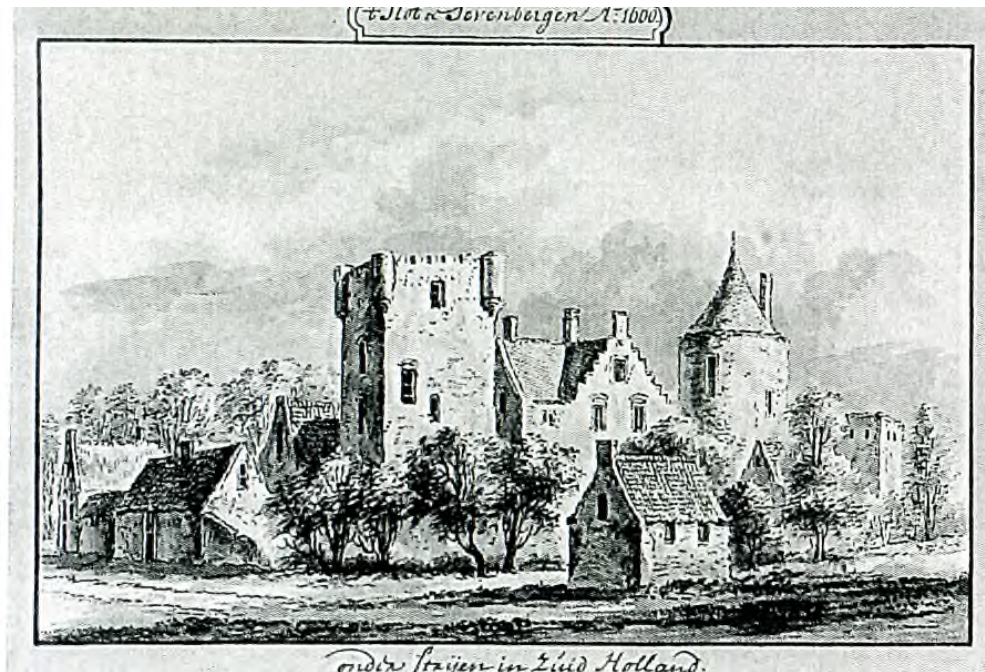
Naast de schets van Van Deventer zijn er van het kasteelterrein vier enigszins betrouwbare afbeeldingen bekend. Recent onderzoek heeft aangetoond dat andere prenten die van het terrein bekend zijn waarschijnlijk natekeningen betreffen van deze vier.¹² Het gaat om vier afbeeldingen waarvan er in ieder geval drie voorheen aan A. Rademaker werden toegeschreven maar waarvan dit inmiddels niet zo zeker meer is. De eerste prent (afbeelding 5) laat het hoofdcomplex zien te midden van een duidelijke gracht met een intacte brug en twee ronde torens. Het complex zou toen reeds ruineus moeten zijn maar in analogie met de historische herstelwerkzaamheden blijken de daken van de afzonderlijke gebouwen (niet zijnde de torens) nog in goede uiterlijke staat te verkeren. De gebouwen tussen de toren beschikken nog over hun schoorstenen en het geheel maakt niet direct een vervallen indruk. Bij gebrek aan stedelijke bebouwing van de neerhof of van de stad Zevenbergen zelf zou verondersteld kunnen worden dat de prent vanuit het noorden in zuidelijke richting is gemaakt.

Afbeelding 6 laat een wat meer vervallen complex zien waarop het geheel van afbeelding 5 nu kennelijk vanaf de achterzijde (dus in noordelijke richting gezien) zichtbaar is. De beide prenten komen over een voor wat betreft de hoofdtoren of donjon en de achterste ronde toren met de tussenliggende gebouwen. Wel valt op dat de ronde toren nu is uitgevoerd met een dak, daar waar in afbeelding 5 alleen nog een rondlopende weergang zichtbaar is. De ogenschijnlijk vierkante toren naast de ronde toren op afbeelding 6 is eveneens een nieuw element waarvan niet duidelijk is hoe dit element geduid moet worden. Mogelijk gaat het hier om de bebouwing van de voorburch of neerhof of is deze bouwmasa enkel aan de fantasie van de tekenaar ontsproten.

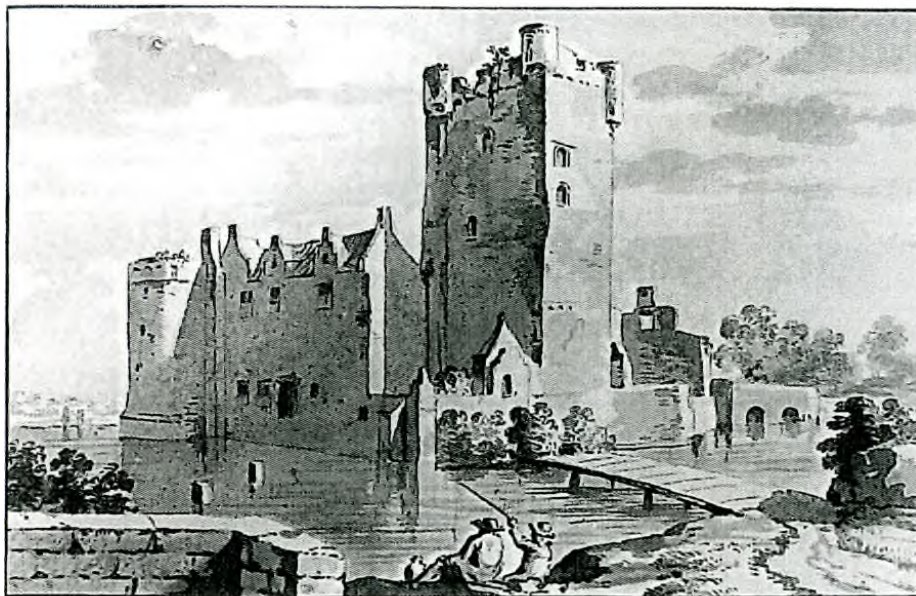
Afbeelding 5: Rademaker, datering onbekend.

¹² Blokland en Dumas 2006, blz. 210.

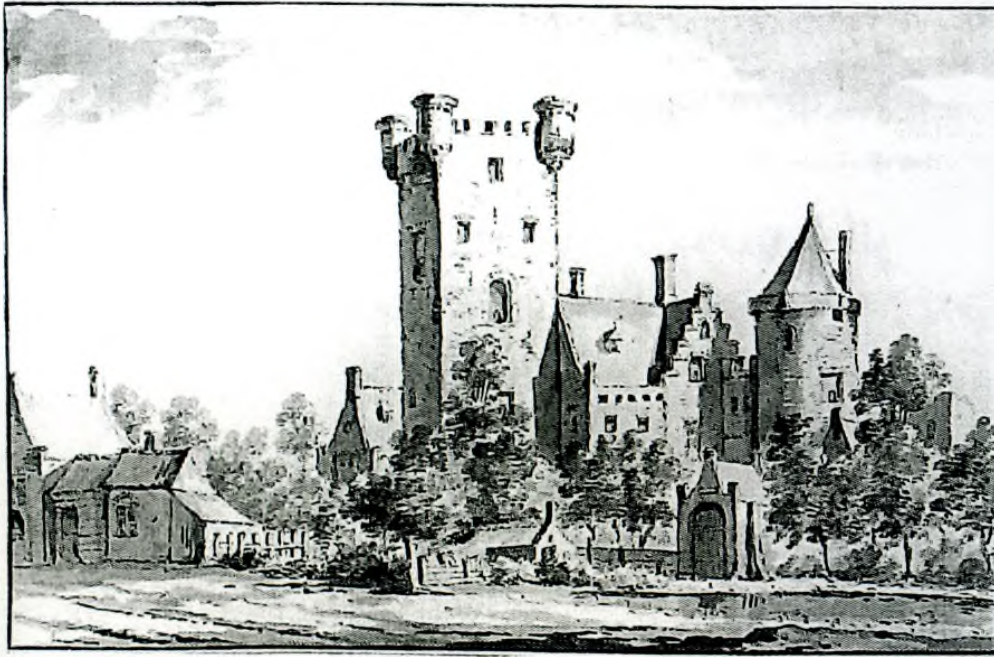

Afbeelding 6: rond 1600, onbekend.

Afbeelding 7 sluit weer aan bij afbeelding 5 en ditmaal is het kasteel van Zevenbergen weer duidelijk als vierkante waterburcht vormgegeven te midden van haar hoofdgracht. Nu is het complex meer in ruïneuze toestand hetgeen ook blijkt uit de begroeiing tegen de donjon aan. Uit deze afbeelding blijkt dat de donjon mogelijk niet midden op de hoofdburcht heeft gestaan maar onderdeel was van de buitenste muur. In hoeverre in de achterste twee bogen de laat vijftiende eeuwse gevangenpoort met sluis gezien moet worden is niet duidelijk. Wat overeenkomt met de eerdere twee tekeningen is de aanwezigheid van de bouwmasa tussen de donjon en in ieder geval één ronde hoektoren. Let ook op het verschil in hoogte van de donjon tussen afbeelding 5-6 en 7-8.

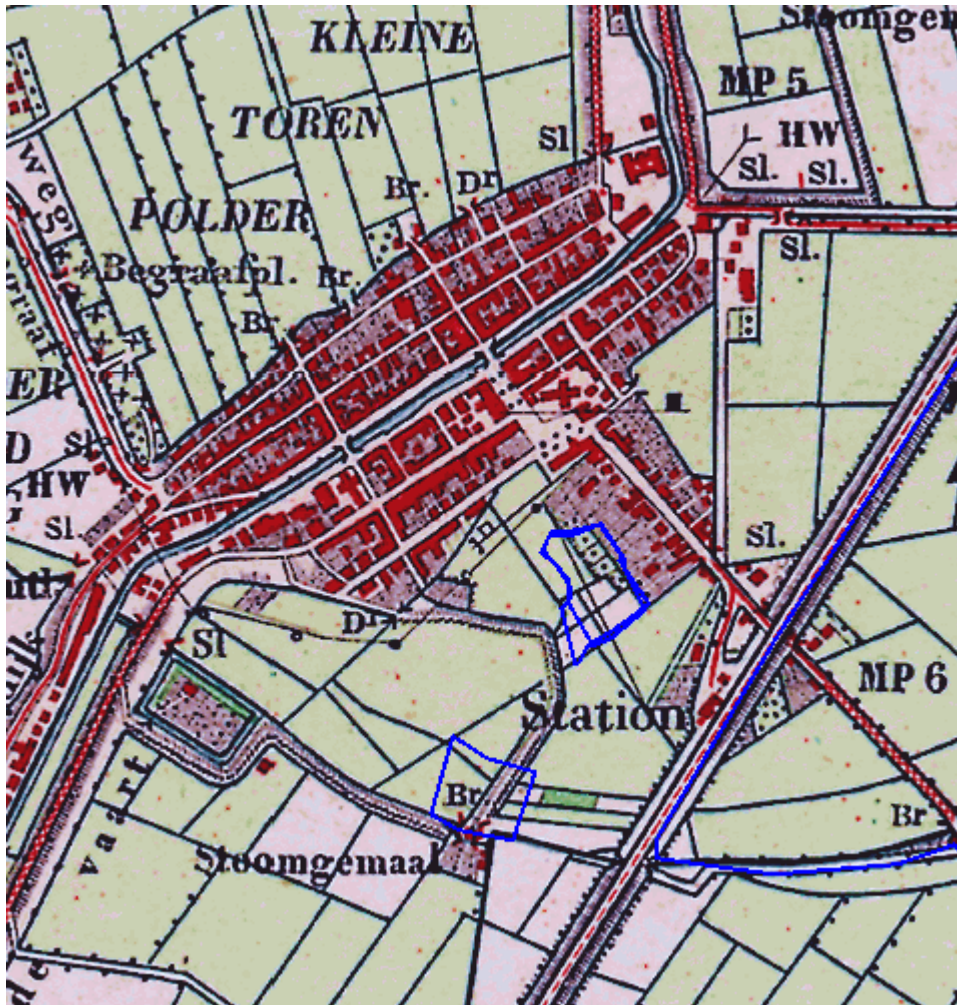

Afbeelding 7: zeventiende eeuw mogelijk Aert Schouman.

Afbeelding 8: uit 1730 en toegeschreven aan Rademaker.

Afbeelding 8 laat vervolgens een deel van de hoofdburcht en mogelijk ook de voorburcht en/of de neerhof zien. Ook ditmaal is de bouwmassa van de donjon duidelijk zichtbaar alsook een ronde toren die in deze prent weer is voorzien van een dak. Ook hier is sprake van een duidelijke bouwmassa met enkele trapgevels tussen beide torens. Het perspectief van deze prent is onduidelijk. Zo lijkt het gebouw links van de donjon er feitelijk achter te staan en is de gracht niet met zekerheid te onderscheiden.

Afbeelding 9. Uitsnede Bonnekaart (noordgeoriënteerd) (bron: www.watwaswaar.nl). Centraal in blauw het plangebied.

Een analyse van de negentiende eeuwse kaarten (kadastrale minuut en historische topografische atlas (1836 en 1905) leert dat toen er van het kasteelterrein geen resten meer zichtbaar waren. Er zijn geen resten aangetroffen van de grachten of de kasteelgebouwen. De analyse van de kadastrale minuut bleek enigszins bewerkelijk omdat de oostzijde van het terrein onderdeel uitmaakt van de kadastrale minuut van de historische binnenstad. De westzijde is opgenomen op een ander minuutplan.

De laatste afbeeldingen van het kasteelterein dateren opmerkelijk genoeg uit de vorige eeuw. Als anekdote op de site van de Westbrabants archief blijkt dat onder andere de bewoners van de toenmalige gemeente Zevenbergen in 1979 werden uitgenodigd om de verjaardag van koningin Juliana op Huis Den Bosch te vieren. Als onderdeel van het feest werd door de bevolking van Zevenbergen enigszins op schaal een maquette vervaardigd van het kasteelterrein. We herkennen hier duidelijk de verschillende historische prenten in als inspiratiebron voor de maquette. De gegevens van het Westbrabants archief vermelden helaas niet wat er uiteindelijk van de maquette is geworden na het feest in Soestdijk.

Afbeelding 10. De maquette tijdens het feest in 1979 op Huis Soestdijk. (bron: westbrabants archief)

Mogelijke verstoringen

Er zijn geen recente verstoringen bekend voor het plangebied, binnen het plangebied bevinden zich alleen enkele kabels en leidingen. Onduidelijk is in hoeverre de door de heemkundekring kennelijk gemelde verstoring uit 1980 daadwerkelijk aanwezig is en hoe deze zich laat begrenzen in zowel oppervlakte als diepte. Daarnaast is op voorhand niet duidelijk hoe diepgaand men bij de sloop van de gebouwen op het kasteelterrein in de achttiende eeuw te werk is gegaan. Onderzoek van vergelijkbare kasteelterreinen heeft laten zien dat de fundering van de meeste buitenmuren altijd nog herkenbaar aanwezig is.

2.5 Bekende waarden

2.5.1 Archeologische waarden

Er heeft in het verleden op tenminste drie momenten zich de kans voorgedaan om tot een nader archeologisch onderzoek te komen. Uit overleg met de heer B. Aarts van de vereniging "Vrienden van Brabantse Kastelen" is gebleken dat er geen aanvullende gegevens bij hen bekend zijn anders dan in het artikel van Delahaye en de heer Herben is opgenomen.¹³ Van het oudste onderzoek is het niet helemaal zeker wanneer het is uitgevoerd maar als jaartal op de drie tekeningen van de toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in 1956 opgenomen. Het haat daarbij om een onderzoek ter hoogte van de voormalige R.K. huishoud- en landbouwschool (zie ook afbeelding 11). Aan de achterzijde van het pand werden de resten aangetroffen van een kleine torenpartij en enkele muren. Eén van deze muren bleek over grotere lengte nog aanwezig. Een tweede onderzoek werd uitgevoerd in de jaren tachtig van de vorige eeuw

In 1982 werden er door de heemkundekring een aantal waarnemingen verricht in het centrale deel van het plangebied. Met dit onderzoek werd feitelijk het terrein onderzocht dat momenteel schuilgaat onder de centrale parkeerplaats. Het onderzoek leverde meerder muurwerken op maar geen duidelijke sporen van laatmiddeleeuwse of latere gebouwstructuren of kademuuren. Het is daarmee niet geheel duidelijk welk deel van het kasteelterrein hier heeft gelegen. Op basis van de teruggevonden muurwerken kan niet worden uitgesloten dat het opgegraven terrein onderdeel heeft uitgemaakt van een deel van de voorburch en niet van de hoofdburcht.

Wel werd een opmerkelijk sluizensysteem teruggevonden (zie ook afbeelding 12). Het lijkt hier te gaan op een geheel aan steunberen in het water waarbij tussen de steunberen sluisdeurtjes zijn gemaakt. Een dergelijke constructie lijkt ook zichtbaar op afbeelding 7 alleen dan is de vraag of we aan de kant van de

¹³ Herben 1994

hoofdburcht of van buiten het kasteel zitten. De sluisjes zouden hebben kunnen dienen om het waterniveau in de kasteelgrachten en mogelijk ook de stadsgracht te reguleren.

Afbeelding 11: één van de muurwerken tijdens het onderzoek in 1982 (foto: heemkundekring Zevenbergen)

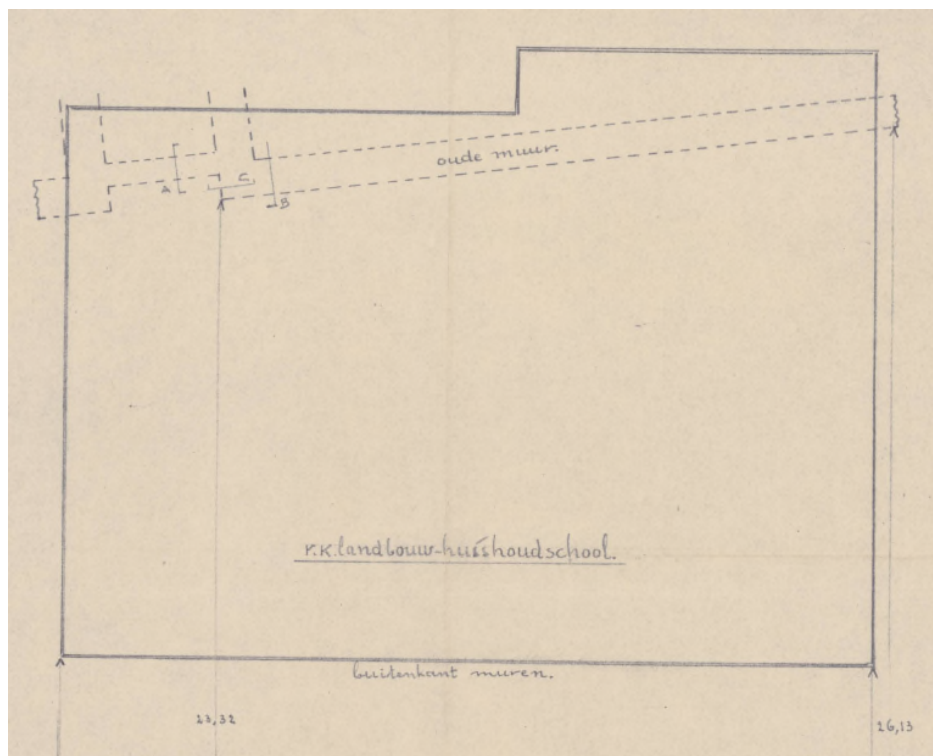

Afbeelding 12: één van de poeren met de gleuf voor de waterwerken (foto: heemkundekring Zevenbergen).

Het derde en vooralsnog laatste onderzoek werd uitgevoerd in 1997. Naar aanleiding van bouwwerkzaamheden aan het verpleeghuis "Sancta Maria" werden er in 1996 funderingsresten aangetroffen hetgeen in 1997 leidde tot een boor- en weerstandsonderzoek van de firma RAAP.¹⁴ Hierbij werden vier afzonderlijke gazons onderzocht door middel van oppervlakte-weerstandsmeting; booronderzoek en sonderingen met een peilstok. In retorperspectief kunnen de resultaten van dit onderzoek beperkt worden genoemd en blijkt het lastig om op basis van de destijds toegepaste onderzoeksmethoden een definitief oordeel te formuleren over hetgeen zich in de ondergrond bevindt. Verder heeft het in 2014 uitgevoerde booronderzoek van Antea Group aannemelijk gemaakt dat het in 1997 onderzochte terrein mogelijk eerder de zone met de stadsgracht en stadsmuur betreft dan dat een deel van het kasteelterrein werd onderzocht. Zie ook hoofdstuk 4 van dit rapport.

2.5.2 Ondergrondse bouwhistorische waarden

Verwacht mag worden dat vanaf maaiveld resten van de kasteelgebouwen en omgrachting in de ondergrond aanwezig zijn. Het onderzoek van de toenmalige ROB en de heemkundekring bevestigden dit dan ook.

Afbeelding 11: de opgravingsplattegrond uit het archief van de RCE.

2.6 Archeologische verwachting

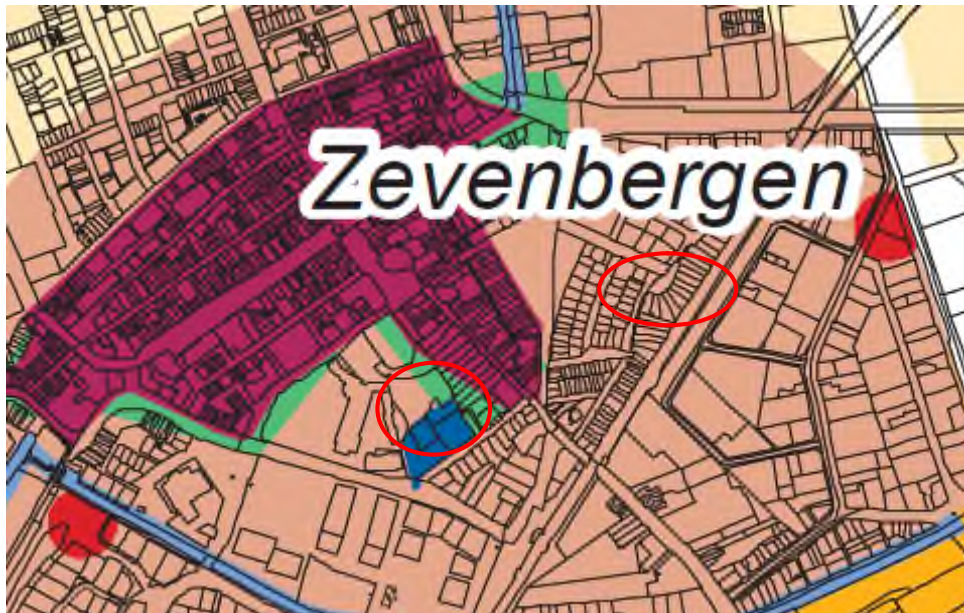
Gemeentelijke verwachtingskaart

Ten gevolge van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg is de verantwoordelijkheid voor archeologie(beleid) bij de gemeentelijke overheid neergelegd. Gemeenten dienen archeologie te borgen in hun ruimtelijk beleid, door o.a. dubbelbestemmingen voor archeologie op te nemen. Om dat te kunnen doen hebben veel gemeenten een grondgebied dekkende archeologische informatiekaart laten opstellen. Op basis van deze kaart is een beleidskaart vervaardigd waarmee archeologie in de bestemmingsplannen verwerkt kan worden en middels een archeologie- of erfgoedverordening kan het aspect archeologie voor bestemmingsplannen die (nog) niet 'archeologie-proof' zijn, worden geborgd.

¹⁴ Exaltus 1997

Op de archeologische informatiekaart van de gemeente Moerdijk¹⁵ (afbeelding 12) is te zien dat het plangebied valt binnen de kern van Zevenbergen. Het plangebied ligt in niet minder dan vier verschillende beleidsadviesgebieden. Het gaat daarbij om adviesgebied 1+2 (bodemingrepen zijn niet toegestaan ongeacht de planomvang indien ze dieper rijken dan 30 centimeter) adviesgebied 3 (bodemingrepen zijn niet toegestaan bij ontwikkelingen groter dan 50m² en dieper dan 30 centimeter) en adviesgebied 7 (bodemingrepen zijn niet toegestaan bij ontwikkelingen groter dan 250m² en dieper dan 2 meter).

Hoewel het beleid formeel nog in afwachting is van vaststelling is het advies van Antea Group aan de gemeente Moerdijk om in de veldonderzoeken behorend bij dit onderzoek te komen tot zowel een definiëring van het kasteelterrein (hoofdburcht; voorburcht; neerhof en grachten) alsook tot een zo correct mogelijke verbeelding van deze elementen binnen de feitelijke situatie. Niet onwaarschijnlijk is dat de huidige verbeelding van het kasteelterrein op de concept archeologische beleidskaart alleen de hoofdburcht betreft zonder rekening te houden met de grachten en de andere hiervoor genoemde elementen. Andere delen van beleidsadviesgebied 1+2 liggen mogelijk op delen van de kern van Zevenbergen die geen onderdeel hebben uitgemaakt van het kasteelterrein van Zevenbergen.

Afbeelding 12. archeologische informatiekaart van het plangebied (noordgeoriënteerd) (de Groot et al. 2013)

Legenda	Archeologisch Beleidsadviesgebied
	Archeologisch beleidsadviesgebied 1.+ 2.
	Archeologisch beleidsadviesgebied 3.
	Archeologisch beleidsadviesgebied 4.
	Archeologisch beleidsadviesgebied 5.
	Archeologisch beleidsadviesgebied 6.
	Archeologisch beleidsadviesgebied 7.
	Archeologisch beleidsadviesgebied 8.
	Archeologisch beleidsadviesgebied 9.

¹⁵ de Groot et al. 2013

2.6.1 *Gespecificeerde archeologische verwachting*

Op basis van de hiervoor besproken gegevens kan het volgende gespecificeerde verwachtingsmodel worden opgesteld.

Datering

Op basis van de in het bureauonderzoek weergegeven data mag verondersteld worden dat de archeologische resten vanaf de late dertiende eeuw tot en de twintigste eeuw dateren.

Complextype

Het complex bestaat uit een kasteelterrein dat op basis van de historische gegevens in ieder geval heeft bestaan uit een hoofdburcht; een voorburcht en op zeker moment een boomgaard. Verondersteld mag worden dat deze elementen in ieder geval ieder over een eigen gracht hebben beschikt. Verwacht mag daarom worden dat in de ondergrond resten worden aangetroffen van de kasteelfundering, grachten en eventuele waterputten. Niet uitgesloten kan worden dat binnen het kasteelterrein zich ook resten bevinden met concentraties afval zoals aardewerk etc. Daarnaast zijn er in het zuidelijk deel van het plangebied resten aanwezig van de laatmiddeleeuwse stadsmuur en bijbehorende gracht.

Omvang

De omvang kan op basis van het bureauonderzoek nog niet bepaald worden omdat nog niet duidelijk is waar het kasteelterrein zich binnen voorliggend plangebied bevindt en of het zich binnen het plangebied laat begrenzen.

Diepteligging

De archeologische resten kunnen in feite vanaf de bouwvoor verwacht worden (zeker ter hoogte van het in 1982 onderzochte terrein) en verder afhankelijk van de ligging wel of niet in een gracht. In het algemeen kan gesteld worden dat archeologische resten zich tussen de 0,2 meter minus maaiveld en 3,0 meter minus maaiveld kunnen bevinden.

Locatie

Zie omvang.

Uiterlijke kenmerken

De uiterlijke kenmerken zijn (resten van) bakstenen gebouwen houtskeletbouw en grachten. Binnen de grachten moet rekening worden gehouden met restanten van (ingevalen) kademuren; waterwerken; afvallagen en archeobotanische monsters.

Mogelijke verstoringen

Onduidelijk is hoe omvangrijk de sloop van de kasteelgebouwen heeft plaatsgevonden. Dit zal het booronderzoek en eventueel een archeologisch vervolgonderzoek inzichtelijk moeten maken.

2.7 **Conclusies en advies voor vervolgonderzoek**

Uit het vooraf gespecificeerde bureauonderzoek blijkt dat het kasteelterrein van de heren van Zevenbergen landschappelijk is gelegen in de overgangszone van een getijdeoeverwal en getijdenafzettingen. Uit de historische gegevens blijkt dat het kasteel in ieder geval heeft bestaan uit een hoofdcomplex en een neerhof en was voorzien van diverse boomgaarden. Ook was het geheel voorzien van meerdere grachten aangezien er in 1364 al gesproken werd over twee bruggen over de gracht. Het kasteel is onder te verdelen in twee fasen: de oudste fase waarover we nagenoeg niet geïnformeerd zijn en een tweede fase aan het begin van de zestiende eeuw. Wanneer we de eerste fase plaatsen binnen de typologie van Janssen e.a. dan moet de oudste fase van het kasteel van Zevenbergen vooralsnog gezien worden als een compacte zaalbouw kasteel met in ieder geval een hoofdtoren en een zaal.¹⁶ Mogelijk had de hoofdburcht al een vierkante plattegrond zoals we ook in de afbeelding van Van

¹⁶ Koopmanschap in voorbereiding.

Deventer zien. Van 1500 hebben de toenmalige eigenaren geïnvesteerd in het kasteel en het bij de tijd laten brengen. Uit de beschikbare historische gegevens blijkt dat men enerzijds aan de bestaande bebouwing groot onderhoud voor wat betreft de vloeren en de daken heeft laten uitvoeren en anderzijds nieuwe elementen aan het kasteel heeft toegevoegd. Dit komt overeen met de situatie van het kasteel Strijen in Oosterhout.

De kern van fase 1 en de latere toevoegingen in fase 2 zijn duidelijk zichtbaar op de vier meest betrouwbare historische afbeeldingen van het kasteel. Hoewel ze op detailniveau duidelijk van elkaar verschillen en het niet duidelijk is in hoeverre sommige tekeningen juist naar voorbeeld van de andere zijn getekend komt het volgende beeld naar voren. Aan het begin van de zeventiende eeuw bestaat de hoofdburcht uit een bouwmassa met daarin een centrale hoofdtoren die voorzien is van vier arkeltorentjes op de hoekpunten. Daarnaast heeft het kasteel in ieder geval twee ronde hoektorens gehad. De ruimte tussen de torens is ten dele opgevuld met enkele zaalbouwen met trapgevels, mogelijk betreffen die de zestiende eeuwse toevoegingen aan de bouwmassa.

Het geheel is vanaf de zeventiende eeuw in verval geraakt en ondanks verwoedde pogingen om al te groot verval tegen te gaan is de bouwmassa rond 1729 dusdanig bouwvallig dat men besluit het geheel af te breken. Mogelijk dat één van de torens, niet zijnde de donjon, daarna nog enige tijd boven maaiveld zichtbaar is geweest maar aan het begin van de twintigste eeuw waren alle zichtbare overblijfselen van het kasteel verdwenen. Het is nu de belangrijkste onderzoeksvraag om de hiervoor benoemde elementen ter plaatse nader te duiden. Pas dan kan binnen de ontwikkeling van de kasteeltuin Zevenbergen de gemeente Moerdijk een passende afweging maken omtrent de herinrichting van het plangebied.

3 Grondradaronderzoek

Zoals aangegeven in het advies van de Regio West-Brabant is er als onderdeel van het archeologisch vooronderzoek ook een geofysisch bodemonderzoek uitgevoerd. Dit is gedaan door de firma T&A Survey en de resultaten zijn bijgevoegd in de bijlage. Het onderzoek is uitgevoerd op 29 april 2014. De gebruikte onderzoeksmethoden waren grondradar en magnetometer in combinatie met gradiometer.

Voor de resultaten wordt verwezen naar de rapportage in de bijlage. Voor hier wordt volstaan met een korte samenvatting. Er zijn binnen het plangebied een aantal anomalieën waargenomen. Veel van deze anomalieën komen overeen met het beeld dat verwacht mag worden bij de aanwezigheid van grachten en grotere funderingen in de ondergrond. Op basis van deze resultaten kan bevestigd worden dat resten van het kasteelterrein inderdaad binnen het plangebied aanwezig zijn alleen zijn duidelijk omlijnde objecten (nog) niet aan te geven. Problematisch bij het uitgevoerde geofysisch bodemonderzoek waren de aanwezigheid van diverse kabels en leidingen in het gebied en het gegeven dat relatief een groot deel van het terrein verhard is.

Verwacht wordt dat het booronderzoek aanvullende gegevens oplevert die mogelijk de resultaten van het geofysisch onderzoek nader inkleuren en/of nuanceren. Op basis van de resultaten van het geofysisch bodemonderzoek moeten eventuele resten van kasteelgebouwen en dergelijk (zie verwachtingsmodel) vooral in het centrale gedeelte en in het noordoostelijke deel van het plangebied verwacht worden.

4 Booronderzoek

4.1 Doel- en vraagstelling

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het toetsen van de archeologische verwachting, zoals deze op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek is opgesteld. Ook dient het booronderzoek in dit specifieke geval om meer inzicht te krijgen in de aan- danwel afwezigheid van de in het archeologisch verwachtingsmodel genoemde elementen.

Het uitgevoerde onderzoek betreft een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen, verkennende fase. Een verkennend onderzoek heeft als doel het in kaart brengen van eventuele verstoringen in de bodem, het verkrijgen van enig inzicht in de bodemopbouw van het gebied en aldus het in kaart brengen van kansrijke en kansarme zones wat betreft archeologie. Wel geven we mee dat met de intensiteit aan boringen (ook gezien het aantal gestaakte boringen) er feitelijk sprake is van een karterend onderzoek dat alleen door de aard van het terrein, zijnde een laatmiddeleeuws kasteelterrein, niet als karterend en waardestellend onderzoek kan worden aangemerkt.

Het onderzoek dient antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de bodemopbouw en zijn er aanwijzingen voor bodemverstoringen?
- Is er binnen het plangebied inderdaad een kasteelterrein aanwezig en/of zijn er archeologische indicatoren aangetroffen die hierop kunnen wijzen? Zo ja, wat is de aard, conserveringstoestand en datering van deze indicatoren/vindplaats?
- Zijn tijdens het veldonderzoek resten van een gracht(vulling) aangetroffen? Zo ja, wat is de diepte en breedte van de gracht? Waaruit bestaat de grachtvulling?
- Zijn er restanten van het kasteel(terrein) aangetroffen? Zo ja, wat is hiervan de samenstelling, verspreiding etc.? Zijn er aanwijzingen dat resten van muurwerk en of funderingen bewaard zijn gebleven?
- Indien archeologische lagen aanwezig zijn; op welke diepte bevinden deze zich en wat is de maximale diepte?

- Waaruit bestaat of bestaan deze archeologische laag of lagen?
- In welke mate wordt een eventueel aanwezige vindplaats verstoord door realisatie van geplande bodemingrepen?
- Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?
- In welke mate stemmen de resultaten van het veldwerk overeen met de verwachtingen van de bureaustudie?
- Wat zijn de aanbevelingen? Is nader onderzoek noodzakelijk? En zo ja, waaruit kan deze bestaan?

4.2 Onderzoekopzet en werkwijze

De KNA vraagt een aantal standaardgegevens per project weer te geven in de rapportage van het betreffend onderzoek. Dit om over langere periodes onderzoeksgegevens met elkaar te kunnen vergelijken. Deze gegevens worden hierna in tabelvorm aan u gepresenteerd.

Datum uitvoering	21 en 22 mei 2014
Veldteam	Toine van Bostelen - fysisch geograaf
Weersomstandigheden	half bewolkt circa 23 °C
Boortype	Edelman (7cm)
Methode conform Leidraad SIKB ¹⁷	n.v.t. Betreft de verkennende fase door middel van een booronderzoek
Aantal boringen	24
Oriëntatie grid t.o.v. geomorfologie/paleo-landschap	n.v.t. boorplan voorafgaand aan veldonderzoek voorgelegd aan bevoegd gezag.
Wijze inmeten boringen	GPS
Overige toegepaste methoden	n.v.t.
Wijze onderzoek / beschrijving boorkolom	NEN5104 en ASB
Verzamelmethode archeologische indicatoren	brokkelen/snijden
Bemonstering	n.v.t.
Vondstzichtbaarheid aan oppervlak	matig tot slecht, braakliggend of verhard terrein of gras
Omschrijving oppervlaktekartering	n.v.t.

4.3 Resultaten

Voor een overzicht van de boringen wordt verwezen naar de boorprofielen in Bijlage 3 en de situatiekaart in de kaartenbijlage. Er zijn binnen het plangebied uiteindelijk 24 boringen gezet. Uit 14 van deze boringen is vervolgens een Noord-Zuid profiel over het plangebied gedestilleerd en is de bodemopbouw hiervan geïnterpreteerd. Deze is als een (schematische) dwarsdoorsnede van het terrein opgenomen in bijlage 4.

¹⁷ Tol e.a. 2012
26 van 31

4.3.1 **Bodemopbouw**

De bodemopbouw is binnen het plangebied grotendeels antropogeen beïnvloed. Dit reeds vanaf de late middeleeuwen. Het gebied is hierbij op te delen in drie zones: de grachten, het kasteelterrein en het buitenterrein met mogelijke resten van de stadsmuur. Hieronder wordt per zone de bodemopbouw beschreven, deels aan de hand van de dwarsdoorsnede van het plangebied (zie bijlage 4).

Grachten

Er zijn binnen het plangebied in de dwarsdoorsnede drie verschillende grachten aangetroffen. Aan de noordzijde van het plangebied, onder het huidige kerkgebouw is een diepe gracht aangetroffen waarvan de maximale breedte niet is aangetoond tijdens het booronderzoek. Deze kan immers doorlopen in noordelijke richting. Omdat verwacht mag worden dat er rondom het huidige kerkgebouw geen grootschalige bodemingrepen worden uitgevoerd is bij het opstellen van het boorplan gefocust op het centralere gedeelte van het plangebied. In het uiterste zuiden van het terrein is in boring 18 tevens een diepe gracht aangetroffen, op het diepste punt is de gracht in ieder geval dieper van 3,0 m -mv en is bevat twee typen grachtvulling. Aan de basis van de gracht is een laag veen aangetroffen die is gevormd terwijl de gracht in gebruik is geweest. Het veen ligt direct op het pleistocene (dek)zand, voornamelijk in randzones van de gracht. De gracht is hierdoor gedeeltelijk opgevuld geraakt met veen wat vermoedelijk vanaf de randen van de gracht naar het midden is gegroeid.

De grachten zijn uiteindelijk samen met de sloop van het kasteel geheel gedempt. De antropogene grachtvulling bestaat uit lagen zand en klei met resten baksteen en metselpuin, soms met enkele fragmenten (recent) aardewerk, plantenresten en schelpjes/slakjes. Na de demping van de grachten zal het gehele terrein min of meer vlak zijn getrokken.

Naast de twee diepe grachten is ook ter hoogte van boring 15 en 16 een opgevulde depressie aangetroffen. Mogelijkerwijs betreft dit een binnengracht direct gelegen aan wat mogelijk een sluis van de gracht is geweest. In deze depressie is tijdens het veldonderzoek geen veen aangetroffen, alleen een antropogene vulling. De antropogene vulling bestaat hier uit een venige klei met plantenresten, schelpen, metselpuin en aardewerk (waaronder een pijpensteeltje).

Kasteelterrein

Te midden van de grachtengordel is een terrein aangetroffen waar de boringen veelvuldig vroegtijdig zijn gestuit. Er zijn hier diverse antropogene lagen met een groot aandeel (metsel)puin en baksteen aangetroffen. Deze lagen bleken tijdens het veldonderzoek regelmatig ondoordringbaar. Tevens zijn diverse boringen gestuit op mogelijke resten van funderingen of muurwerk van het kasteel. De antropogene lagen zullen voornamelijk het gevolg zijn van de sloop van het kasteel en op zichzelf niet van hoge archeologische waarde. Eventuele resten van de funderingen en muurwerk van het kasteel worden wel als waardevol beschouwd. Onder de huidige parkeerplaats zijn reeds enkele restanten van muurwerk aangetroffen en vermoedelijk kunnen dergelijke resten ook ten noorden van de parkeerplaats worden verwacht.

Buitenterrein

Naast het kasteelterrein en de gracht(en) is een derde gebied aangetroffen wat nog wel binnen de grachtengordel ligt maar van het kasteelterrein is gescheiden door de aanwezigheid van een ondiepe gracht. In deze strook is in twee boringen het dekzand aangetroffen op een diepte van circa 1,25 m -mv. Er is hier in mindere mate sprake van (metsel)puin en baksteen waardoor verwacht wordt dat dit deel van het terrein minder intensief bebouwd is geweest. Wel is in boring 21 een puinlaag aangetroffen die mogelijk in het verlengde ligt van een stuk muurwerk dat is aangetroffen ten westen van het plangebied, dat toentertijd is geïnterpreteerd als stadsmuur. Mogelijkerwijs loopt het verlengde van de stadsmuur door tot in dit deel van het plangebied.

4.3.2 Archeologie

Er zijn tijdens het veldonderzoek op diverse locaties enkele fragmenten aardewerk aangetroffen in de antropogene laag, bestaande uit geglazuurd roodbakkend en industrieel witbakkend aardewerk (dit vondstmateriaal is in het veld reeds gedeselecteerd). In deze lagen zijn tevens veel fragmenten baksteen en metselpuin aangetroffen die in verband kunnen worden gebracht met het verval en de sloop van het kasteel waardoor het vondstmateriaal niet meer in context ligt. Daarnaast is in de antropogene grachtvulling van de binnengracht een pijpensteeltje aangetroffen.

Hoewel het veldonderzoek een verkennende fase van het inventariserend veldonderzoek door middel van boringen betreft zijn er voldoende aanwijzingen dat binnen het plangebied sprake is van een archeologische vindplaats. De behoudenswaardigheid van de vindplaats is echter op basis van deze resultaten niet goed te beoordelen.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

Op basis van de in paragraaf 4.3 besproken resultaten wordt hieronder antwoord gegeven op de onderzoeksvragen. Daarin zijn de resultaten van het archeologisch bureauonderzoek en het geofysisch bodemonderzoek meegenomen.

- Wat is de bodemopbouw en zijn er aanwijzingen voor bodemverstoringen?

De bodemopbouw is sterk antropogeen beïnvloed en is onder te verdelen in een drie zones: de gracht(en), het kasteelterrein en een buitengebied met mogelijke resten van de stadsmuur met gracht. De gracht van het kasteelterrein is deels opgevuld met veen en later gedempt met een antropogene vulling. Het kasteelterrein bestaat uit sterk puinhoudende lagen met mogelijke resten van muurwerk of funderingen. Op het buitenterrein is het pleistocene dekzand op al op 1,25 m -mv aangetroffen met daarop een antropogene laag met slechts beperkte bijmenging van puin.

- Is er binnen het plangebied een vindplaats aanwezig en/of zijn er archeologische indicatoren aangetroffen die hierop kunnen wijzen? Zo ja, wat is de aard, conserveringstoestand en datering van deze indicatoren/vindplaats?

Er zijn met name in de antropogene lagen diverse archeologische indicatoren aangetroffen, zoals geglazuurd roodbakend en industrieel witbakend aardewerk, houtskool, metselpuin en baksteen. Deze antropogene laag kan in verband worden gebracht met het verval en de sloop van het kasteel waardoor de archeologische indicatoren vermoedelijk niet meer in context liggen. Er zijn dus aanwijzingen voor een archeologische vindplaats maar de behoudenswaardigheid is lastig te beoordelen.

- Zijn tijdens het veldonderzoek resten van een gracht(vulling) aangetroffen? Zo ja, wat is de diepte en breedte van de gracht? Waaruit bestaat de grachtvulling?

Er zijn op diverse locaties resten van de grachtvulling aangetroffen, met name in het uiterste noorden en uiterste zuiden van het plangebied. De maximale diepte van de gracht is >3,0 m en de breedte is niet te beoordelen omdat niet beide oevers zijn aangetroffen, de gracht is minimaal 30 meter breed geweest. De gracht is deels opgevuld met veen, wat vanaf de oevers naar binnen is gegroeid. Uiteindelijk is tegelijkertijd met de sloop van het kasteel de gracht gedempt met een antropogene vulling.

- Zijn er restanten van het kasteel(terrein) aangetroffen? Zo ja, wat is hiervan de samenstelling, verspreiding etc.? Zijn er aanwijzingen dat resten van muurwerk en of funderingen bewaard zijn gebleven?

Er zijn diverse puinlagen en mogelijke resten van muurwerk en/of funderingen aangetroffen. Veelvuldig zijn binnen het mogelijke kasteelterrein boringen gestuit op een diepte tussen 1,0 en 2,0 m -mv.

- Indien archeologische lagen aanwezig zijn; op welke diepte bevinden deze zich en wat is de maximale diepte?

Zie voorgaande onderzoeksvragen.

- Waaruit bestaat of bestaan deze archeologische laag of lagen?

Zie voorgaande onderzoeksvragen.

- In welke mate wordt een eventueel aanwezige vindplaats verstoord door realisatie van geplande bodemingrepen?

De uiteindelijk bodemingrepen zijn nog onbekend. Over het gehele plangebied is een antropogene laag aangetroffen van circa 1,0 m dikte. Deze laag is gevormd door de sloop van het kasteelterrein en eventuele archeologische resten hierin zullen reeds zijn verstoord. Bodemingrepen tot een diepte van circa 1,0 m -mv zullen nauwelijks additionele bodemverstoringen met zich mee brengen.

- Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?

Zie voorgaande onderzoeksvraag.

- In welke mate stemmen de resultaten van het veldwerk overeen met de verwachtingen van de bureaustudie?

Er zijn diverse restanten van het kasteelterrein en in ieder geval de bijbehorende omgrachting aangetroffen. Een nadere inkadering binnen het plangebied kasteeltuin Zevenbergen is daarmee mogelijk al blijkt dat de aanduiding op de gemeentelijk beleidskaart niet correct is en idealiter aangepast wordt.

- Wat zijn de aanbevelingen? Is nader onderzoek noodzakelijk? En zo ja, waaruit kan deze bestaan? Op basis van het veldonderzoek is redelijkerwijs te beoordelen dat binnen het plangebied resten kunnen worden aangetroffen van het kasteelterrein inclusief mogelijke resten van funderingen en muurwerk alsmede de omgrachting van het terrein en eventuele resten van de stadsmuur. Om de behoudenswaardigheid van de archeologische vindplaats te toetsen adviseren wij om een inventariserend veldonderzoek uit te voeren door middel van proefsleuven. Hiermee kan worden beoordeeld in hoeverre er nog resten van muurwerk en funderingen aanwezig zijn en of het terrein nadere bescherming verdient.

Wij stellen voor om ten noorden van de parkeerplaats op het braakliggende terrein twee proefsleuven aan te leggen van 4 bij 25 m (zie kaartenbijlage 267920-S2). Eventuele resten van muurwerk en/of funderingen worden verwacht op een diepte van 1,0 tot 2,0 m -mv. In verband met de veiligheid stellen wij voor om de proefsleuven vanaf 1,0 m -mv te versmallen tot 2,0 m breedte zodat een getrappt profiel ontstaan tot een maximale diepte van 2,0 m -mv. Voorafgaande aan het proefsleuven onderzoek dient in overleg met de gemeente en de Regio West-Brabant een Programma van Eisen te worden opgesteld.

Antea Group
Oosterhout mei 2014

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Barends et. al., 1986: *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Berendsen, H.J.A. 2004 (4^e druk): *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.

Berkel, G. van en K. Samplonius. 2006: *Nederlandse plaatsnamen, herkomst en historie*. Het Spectrum, Houten.

Blokland, W. B. van, en C. Dumas 2006: *De kasteeltekeningen van Abraham Rademaker*. (Zwolle en Wijk bij Duurstede 2006).

Delahaye, A. 1979: *Het kasteel van Zevenbergen*. De Heren XVII van Nassau Brabant 50/52. 337-360 Zundert.

Exaltus, R.P. 1997: *Gemeente Zevenbergen; archeologisch onderzoek naar de resten van het voormalige kasteel Zevenbergen*. Weesp.

Groot, N.C.F., A.W.E. Wilbers en S. Lorenz 2013 : *Tussen water en land. Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart en advies archeologische beleidskaart van de gemeente Moerdijk*. Noordwijk. (concept 1.4).

Herben, M.H.A.J. 1994: *Inboedel van het kasteel te Zevenbergen anno 1573*. Het Brabantse kasteel 1994-1. Blz. 13-23. Tilburg.

Leenders, K.A.H.W. 1996: *Van Turnhoutervoorde tot Strienemonde. Ontginnings- en nederzettingsgeschiedenis van het noordwesten van het Maas-Demer-Schelde gebied (400-1350)*. Zutphen.

Kaarten

Bodemkaart van Nederland, 1:50000, STIBOKA, kaartblad 44C

Grote Historische Atlas (1830-1855), Wolters Noordhoff, Groningen

Minuutplan ca. 1830 (<http://www.watwaswaar.nl>)

Topografische kaart 1:25000 (<http://kadata.kadaster.nl>)

Topografisch-militaire kaarten 1879, 1900 (www.watwaswaar.nl)

Internet

www.watwaswaar.nl